

Architectus

Dziedzictwo

Maciej Małachowicz

Kolorystyka elewacji barokowych kaplic katedry wrocławskiej

W pół wieku po odbudowie katedry ze zniszczeń drugiej wojny i naprawienia uszkodzonych w 1945 r. tynków na elewacjach czterech jej barokowych kaplic: Najświętszego Sakramentu (1671–1672), św. Elżbiety (ok. 1700), Bożego Ciała, czyli Elektorskiej (1724) i Zmarłych (ok. 1750), zaszła potrzeba kolejnego ich odnowienia. Prace te zlecono Przedsiębiorstwu Rewaloryzacji Wrocławia pod nadzorem autora niniejszego opracowania.

Kolorystyka elewacji tych barokowych kaplic katedry była dotychczas praktycznie nieznana. Po naprawie uszkodzonych w 1945 r. tynków zewnętrznych, wszystkie te kaplice pomalowano farbą wapienną w kolorze jasnożółtym. Być może, sugerowano się przy tym resztkami pozostałej farby i informacją Ludwiga Burgmeistra, dotyczącą elewacji kaplicy Elektorskiej: *1926 ist die Kapelle aussen in dem ursprünglichen Ockerton neu gestrichen*¹.

Przystępując do odnowienia pociemniałych i spękanych tynków elewacji wszystkich czterech kaplic, po uzyskaniu dostępu z ustawionych rusztowań, dokonano niezbędnych badań tynków z resztkami przed- i powojennych nawarstwień malarskich, na wszystkich detalach ich podziałów architektonicznych².

Na kaplicy Najświętszego Sakramentu stwierdzono całkowitą wymianę tynków i nie znaleziono żadnych śladów starszej ich kolorystyki, więc powtórzono powojenne kolory ugrowe. Jedyne, nikłe ślady warstwy malarskiej były zachowane na kamieniarce okien. Siwoszara, monochromatyczna kolorystyka została odtworzona z użyciem farb

ISPO. Dodatkowym argumentem dla malarskiego ujednolicenia opasek okiennych było stwierdzone po umyciu kamieniarce znaczne i przypadkowe zróżnicowanie koloru poszczególnych jej fragmentów.

Na trzech pozostałych kaplicach odkrycia były zaskakujące i nasunęły wiele problemów techniczno-konserwatorskich. Na ścianach kaplicy św. Elżbiety, spod grubej warstwy zwykłego tynku wapiennego, odsłonięto pierwotną warstwę tynku, barwionego w masie (terrabony) w kolorze różowoceglastym i prążkowanej fakturze powierzchni lica³. Warstwa ta była wykonana zgodnie z zasadami sztuki murarskiej. Barwiony farbą i miałem ceglanym tynk (o grubości niecałego 1 cm), o mniejszej przyczepności, został narzucony na chropawą warstwę podkładową z mocnej zaprawy wapiennej na surowej ścianie ceglanej. W dalszej obróbce otrzymał ozdobną fakturę powierzchni, zróżnicowaną na różnych fragmentach architektury: gładką, prążkowaną, dziobaną, itp.

Niestety, ten nikły fragment nie umożliwił pełnego odtworzenia pierwotnej kolorystyki. Wskazywałoby to jednak na pierwotną fakturę i kolorystykę tej elewacji. W wyższych partiach elewacji zachowały się również barwne partie tynków o drobno dziobanej fakturze, o odmiennym jednak kolorze i strukturze. Podobne barwione tynki, żółtawoceglaste, wykonane w gładkiej wersji fakturalnej, stwierdzono na kaplicy Elektorskiej i kaplicy Zmarłych⁴. Zaska-

³ Zachowany fragment terrabony został wyeksponowany i zabezpieczony taflą szkła organicznego.

⁴ Barwione strukturalnie tynki zostały m.in. potwierdzone w prowadzonych przez Wojciecha Brzezowskiego i Piotra Wanata badaniach elewacji klasztoru w Henrykowie. Barwne terrabony ceglaste

¹ Burgmeister L., *Die Kunstdenkmäler der Stadt Breslau*, Breslau 1930, t. 1, s. 159.

² We współpracy z Edmundem Małachowiczem.

Ryc. 1. Fragmenty tynków barwnych odkryte na elewacjach barokowych kaplic św. Elżbiety i Bożego Ciała – Elektorskiej (po prawej u dołu, fot. autora)

kujące podobieństwo zastosowanej metody i kolorystyki na trzech budowlach, powstałych w różnym czasie w ciągu około półwiecza (ok. 1700, 1724 i ok. 1750) jest trudne

oraz węglowe, o powierzchniach dodatkowo wzbogaconych, przebadano i zakonserwowano w latach 1993–1998 pod nadzorem autora na elewacji *Palacu Opatów* w Kamieńcu Żąbkowickim. Niewielkie

do wyjaśnienia. Być może, obie wschodnie kaplice ok. 1724 r. zostały otynkowane jednocześnie, podczas kończenia budowy kaplicy Elektorskiej. Nieznane są dotychczas

partie ceglastożółtawego tynku, przypominającego terrabony kaplic zachowały się również na elewacji wrocławskiego Orphanotropeum.

żadne wzmianki źródłowe o remoncie kaplicy św. Elżbiety. Przebudowa wszystkich trzech elewacji około 1750 r., już w czasach pruskich, przez usunięcie wszystkich tynków i wykonanie nowych z terrabony jest możliwa, wydaje się jednak mało prawdopodobna.

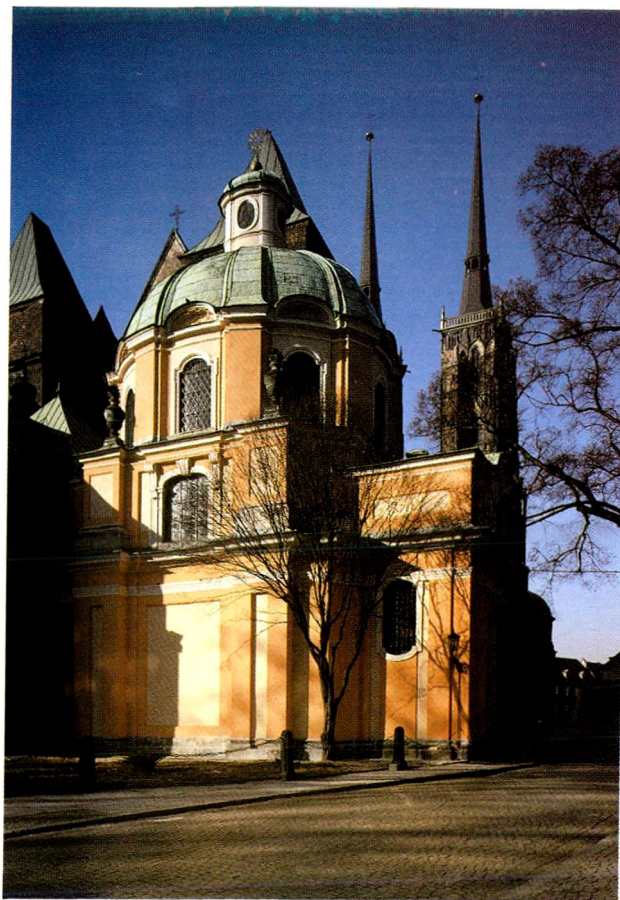
Odkrycie takiej techniki wystroju elewacji w okresie baroku, jakkolwiek dotychczas nienotowane (może tylko z powodu braku dostatecznych badań?) we Wrocławiu, nie jest unikatowe w śląskiej architekturze tego okresu⁵.

W przykładzie wrocławskim stwierdzono trzy sposoby obróbki lica z terrabony: groszkowane (nadziobane), prążkowane (drobne i szersze) oraz gładkie. Być może, była też jeszcze jakaś inna faktura. Dzięki takiemu zróżnicowaniu powierzchni, jednolity(?) kolor elewacji barokowej był ożywiony dodatkowymi światłocieniami na samej fakturze płaszczyzn.

Omówiona kolorystyka elewacji kaplic wrocławskich zaprzecza poglądom niektórych badaczy o dominacji (lub nawet wyłączności?) kolorów ugrowych w architekturze tego okresu w monarchii habsburskiej. Wskazuje natomiast na koncepcję zmierzającą do stonowania kolorystycznego z ceglana barwą całości bryły ceglanej budowli katedry.

Pełna konserwacja, tj. odsłonięcie i wzmocnienie resztek autentycznych tynków oraz uzupełnienie ich identycznymi nowymi, byłaby dziś mało realna. Ze względu na niewielki stopień ich zachowania, sprowadziłaby się do pozostawienia jedynie mniejszych lub większych *świadców* w całości niemal nowych tynków. Z koncepcji odtworzenia terrabon zrezygnowano jednak, przede wszystkim ze względów finansowych, a także terminowych. Inwestor nie dysponował bowiem środkami na tak kosztowne i długie prace. Zdecydowano się więc na znacznie tańszy kompromis; nieniszczenie zachowanych resztek i umożliwienie w przyszłości wykonania staranniejszej konserwacji lub restauracji tych elewacji. Uzupełniono tylko uszkodzenia tynków i całość pomalowano odpowiednio dobraną farbą, zachowując jedynie *świadców*.

⁵ Odnalezione tynki terrabonowe, zachowane w górnych partiach kaplic, zostały udokumentowane, a następnie dla scalenia całości kolorystyki przykryte nową warstwą malarską.

Ryc. 2. Kaplica Elektorska po odrestaurowaniu elewacji, (fot. S. Arczyński)

W praktyce, dla poprawienia tej *zastępczej* techniki, okazało się potrzebne wprowadzenie jaśniejszego odcienia koloru dla uczynienia detalu. Powstały drobne błędy wykonawcze, w malowaniu uskoków ścian. Uzyskany efekt, jakkolwiek zbliżony do pierwotnego, różni się odeń przede wszystkim fakturą. Inna jest bowiem faktura terrabony i pomalowanego gładkiego tynku. Należy jednak przyjąć to, jako prowizorium, do czasu coraz bardziej potrzebnej konserwacji całości architektury katedry.

The colouring of the Wrocław Cathedral chapels

During the elevation renovation of four Baroque cathedral chapels in 1996, relics of their original colouring were exposed. A characteristic feature of most chapels (St Elizabeth's, Electoral, the Deceased) was the use of plaster – *terrabona* coloured en masse, both smooth as well as factual, of a pink-brick-red and yellow-brick-red colour. This discovery shakes the up-to-the-present opin-

ion on the domination of ochre hues in the Baroque architecture of Silesia in the Habsburg period.

While reconstructing the elevations the original facture treatment of plaster was not recreated, only fragments of the original elevation plaster of St Elizabeth's chapel were preserved.